

بررسی شاخص مایر در ۶ گروه جمعیت نمونه ایران (روستائی و شهری)

دکتر زهرا پور انصاری *

دکتر وارنکس نهپتیان *

خلاصه :

محاسبه شاخص مایر در ۶ گروه جمعیت نمونه (بنابعدتعریف در جامعه روستائی و شهری) بعمل آمد. دامنه این شاخص در زنان نمونه (اعم از شهری و روستائی) بین ۶۸/۰۶-۲۳/۱۴ و در مردان نمونه بین ۶۲/۶۹-۲۸/۴۱ میباشد. شاخص مایر در بعضی از نواحی گروه پنجم جمعیت (بنابعدتعریف شهر) نسبت بنواحی گروه ششم جمعیت (بنابعدتعریف روستا) تفاوت قابل ملاحظه ای نکرده و حتی در روستاها نسبت بشهرهای میناب و تاکستان و شهر بابک (در میان زنان) کمتر است. شاخص مایر در مردان رابطه همبستگی مثبت با سطح بیسوادی دارد.

مقدمه و هدف :

در گردآوری آمارهای جمعیتی در گزارش اطلاعات سنی بویژه در کشورهای در حال پیشرفت بواسطه بیسوادی مردم وضعف سازمان، اغلب اظهارات نادرست ناآگاهانه و نیز پاسخهای دروغین آگاهانه جمع اوری میگردد. از جمله گرایش بسوی اعداد مختوم بصفر و پنج و سپس به اعداد جفت در برابر اعداد تک در اغلب کشورها از آن جمله ایران که اکثریت مردم بیسواد و احتمالاً "اطلاع دقیقی از سن خود ندارند مشاهده میشود.

---

* - دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، دانشگاه تهران.

برای اندازه‌گیری درجه گرایش ارقام مختلف و در نتیجه نادرستی پاسخها روشهای متعددی وجود دارد که روش Myer یکی از معروفترین آنها است (۱) .

شاخص مایر از شاخصهای مهم جمعیتی است که گزینش یا عدم گزینش هر کدام از اعداد صفر تا ۹ را در گزارش اطلاعات سنی نشان میدهد. هرگاه این اطلاعات بدرستی گزارش شده باشد شاخص مایر صفر خواهد بود و در بدترین وضعیتها بطوریکه همه افراد سن خود را بیک عدد خاص ختم شده اظهار نمایند ۱۸۰ خواهد بود بنا بر این شاخص مایر عددی است بین صفر و ۱۸۰ و هر چه بصفر نزدیک تر باشد گزارش سن از صحت بیشتری برخوردار خواهد بود (۲) .

هدف این مطالعه مقایسه شاخص مایر در ۶ گروه جمعیت کشور در دو جامعه شهری و روستائی میباشد .

نمونه‌گیری و روش کار :

این بررسی با استفاده از قسمتی از اطلاعات جمع آوری شده در طرح "بررسی و برآورد میزانهای اختصاصی سنین مرگ و میر و باروری در ایران" در دو جامعه شهری و روستائی که بوسیله گروه اپیدمیولوژی و آمار زیستی دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی با استفاده از روش گذشته‌نگرو بر مبنای نمونه‌گیری تصادفی در سطح کل کشور در سالهای ۵۳-۱۳۵۲ انجام گردیده تهیه شده است (۴) .

در این مطالعه نقاطی که در آمارگیری سال ۱۳۴۵ بیش از ۵۰۰۰ نفر جمعیت داشته‌اند و شهر و نقاطی که در آمارگیری سال ۱۳۴۵ کمتر از ۵۰۰۰ نفر داشته‌اند روستا خوانده میشوند . (بناب تعریف سازمان ملل) .

بمنظور هدف ما شاخص مایر در ۱۴۶۱۶۶ نفر جمعیت شهری (۷۰۴۰۳ نفر زن و ۷۵۷۱۳ نفر مرد) و ۱۵۸۱۲۴ نفر جمعیت روستائی (۷۶۰۰۹ نفر زن و ۸۲۱۱۵ نفر مرد) مورد محاسبه قرار گرفت (۲) . جمعیت شهری مرکب از ۵ گروه جمعیتی که در ۱۹ شهر ساکن بوده‌اند میباشد . این ۵ گروه بترتیب عبارتند از : گروه با جمعیت از یک میلیون بالا (تهران) گروه با جمعیت از دویست هزار نفر تا یک میلیون نفر ، گروه با جمعیت از یکصد هزار نفر تا دویست هزار نفر ، گروه با جمعیت از بیست و پنج هزار نفر تا یکصد هزار نفر و گروه با جمعیت از پنج هزار نفر تا بیست و پنج هزار نفر . حداقل تعداد نمونه در جمعیت شهری میناب برای با تعداد ۱۵۷۶ نفر بوده است .

درحین مطالعه برای ما این سؤال مطرح شد که آیا تعاریف نواحی شهری و روستائی بر مبنای قدر مطلق جمعیت تعیین کننده مشخصات و تفاوت‌های دیگری بین این دو ناحیه (غیر از خود جمعیت) میباشد؟ اگر چنین است این تفاوتها در زمینه کدامیک از جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی و بهداشتی و در چه حدود نصابی میباشد؟ و اگر چنین نیست؟ آیا تفکیک جامعه مورد مطالعه بدو گروه شهری و روستائی و تفکیک داده‌ها بدو دسته موجب پیدایش تورش (bias) درمتد تحقیق و قضاوت در تجزیه و تحلیل روابط حاصل از مطالعه نمیگردد؟

مادر تحلیلهای خود سعی کردیم که تا حد امکان از این تورش (bias) احتراز نمائیم و همین امر موجب بدست آمدن نتایج جالبی شد که پایه مطالعات بعدی ما قرار گرفت.

نتایج و بحث:

جدول شماره ۱ و نمودارهای شماره ۱ و ۲ شاخص مایر را بر حسب جنس در ۶ گروه جمعیت نمونه مورد بررسی (بنا بتعریف جامعه شهری و روستائی) نشان میدهد. بطوریکه مشاهده میگردد دامنه تغییرات شاخص مایر در زنان نمونه (اعم از شهری و روستائی) بین ۶۸/۰۴ - ۲۳/۱۴ و در مردان نمونه (اعم از شهری و روستائی) بین ۶۹/۶۲ - ۲۸/۴۱ میباشد و از نظر گزارش اطلاعات سنی تفاوت چندانی بین زن و مرد وجود ندارد.

بررسی روند این شاخص در ۶ گروه جمعیت نمونه (جدول شماره ۱ و نمودارهای شماره ۱ و ۲) حاکی از یک نکته مهم است و آن اینکه اولاً بین شاخص مایر در بعضی از نواحی گروه پنجم جمعیت که چون بیش از ۵۰۰۰ نفر (یعنی بین پنج هزار تا بیست و پنج هزار نفر) جمعیت داشته است شهر تعریف شده و نواحی گروه ششم جمعیت که چون کمتر از ۵۰۰۰ نفر جمعیت داشته روستا تعریف شده است تفاوت قابل ملاحظه‌ای وجود ندارد و حتی شاخص مایر در بعضی از نواحی واقع در گروه پنجم جمعیت مثل شهر مینساب و تاکستان و شهر بابک (در میان زنان) بالاتر از گروه ششم جمعیت (روستاها) میباشد. ثانیاً در میان گروههای پنجگانه جمعیت شهری نیز بسیاری از نقاط واقع در گروههای با جمعیت کمتر دارای شاخص مایر مساوی یا کمتر از نقاط واقع در گروههای با جمعیت بالاتر میباشد. با توجه باینکه هرچه شاخص مایر بصفر نزدیکتر باشد از صحت بیشتری برخوردار است بنظر میرسد گزارش اطلاعات سنی در گروه ششم (روستاها) نسبت به شهرهای

فوق‌الذکر از صحت بیشتری برخوردار است .

جدول شماره ۲ درصد مردان و زنان بیسواد و فقط دارای سواد خواندن و نوشتن را در ۶ گروه جمعیت نمونه نشان میدهد .

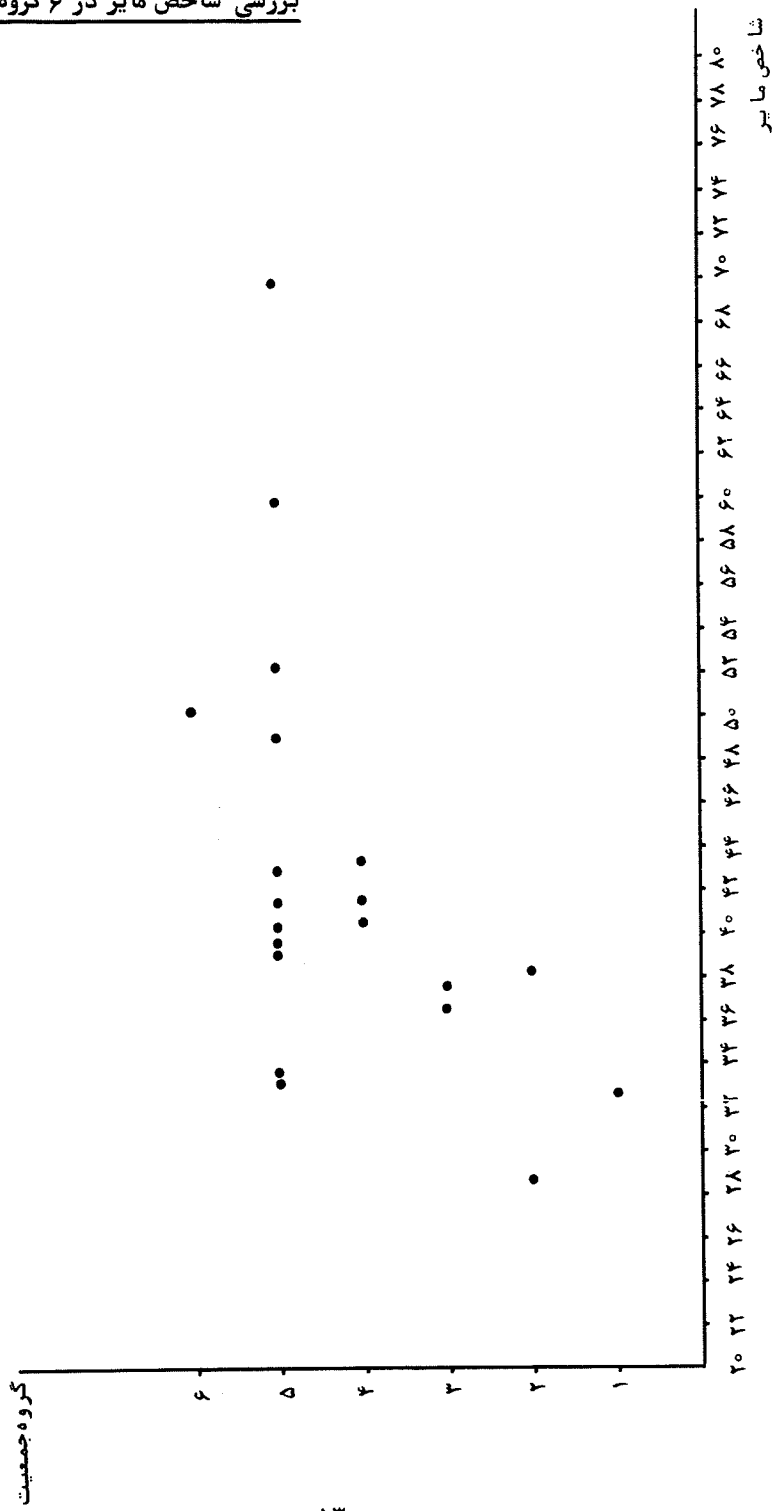
بین دو جنس از نظر سواد اختلاف معنی‌داری وجود دارد و زن‌ها از سطح سواد پایین‌تری برخوردارند .

آزمون همبستگی بین شاخص مایر و نسبت درصد مردان بیسواد و دارای سواد خواندن و نوشتن در ۶ گروه جمعیت نمونه بعمل آمد . نمودار شماره ۳ این رابطه و خط همبستگی بین ایندو را نشان میدهد ($0.01 < P < 0.05$ $r = 0.54$) در این آزمون اطلاعات مربوط به شهر سمیرم چون غیر قابل اعتماد بنظر میرسد کنار گذاشته شد و در زنان نیز چون سطح سواد خیلی پایین بود آزمون بعمل نیامد .

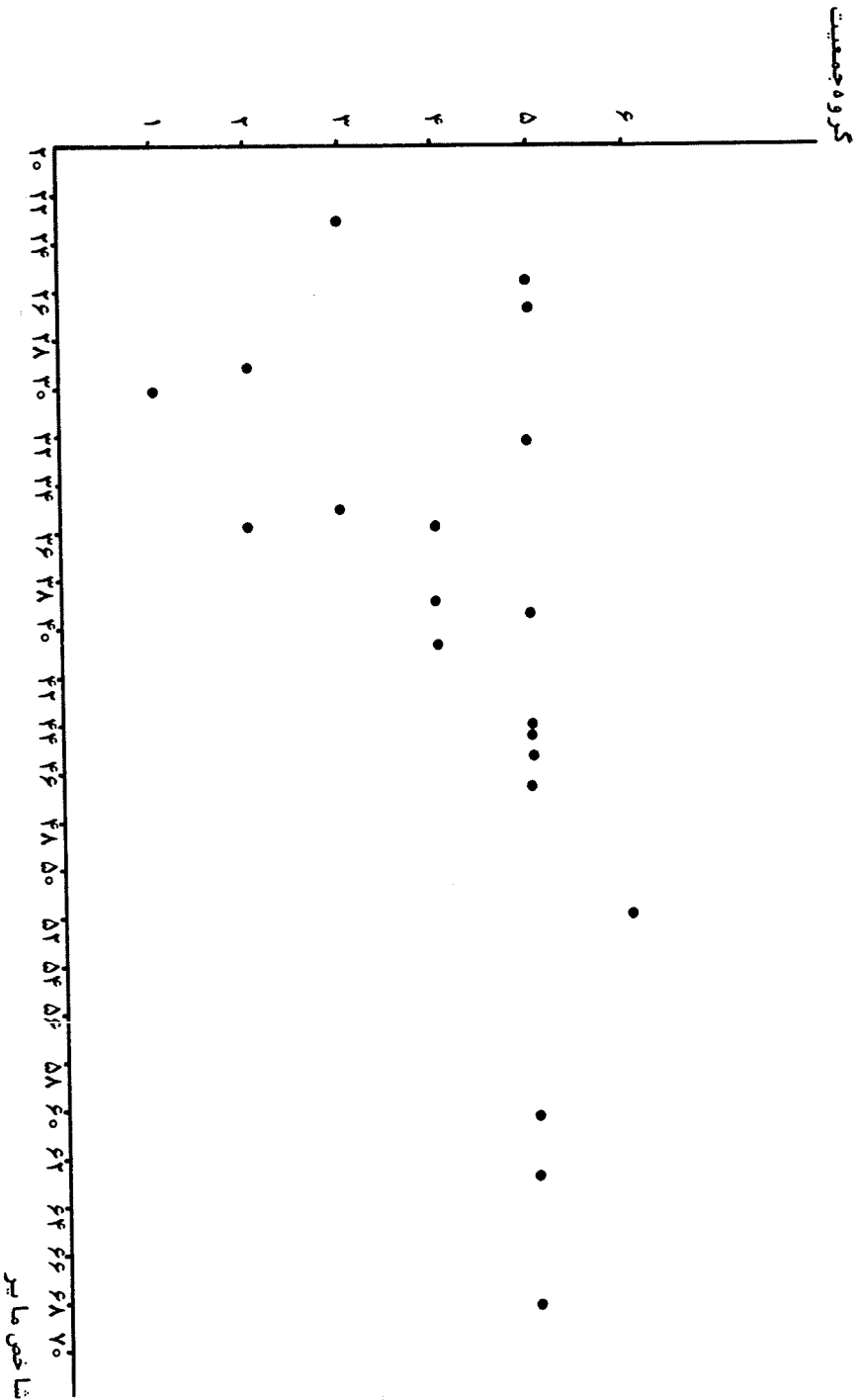
پیشنهاد - همبستگی شاخصهای بهداشتی و جمعیتی و اقتصادی دیگر نیز با شاخص جمعیت که مبنای تعریف شهر و روستا میباشد مورد بررسی قرار گیرد همچنانکه پایه مطالعات بعدی ما واقع شد . شاید این خود بهترین مشخص‌کننده تفاوت‌های دیگر شهر و روستا در غیر از قدر مطلق جمعیت باشد .

نمودار رشتا ره ۱، شاخص ما برد مردان ۶ گروه جمعیت نمونه

بررسی شاخص ما برد در ۶ گروه جمعیت . . .

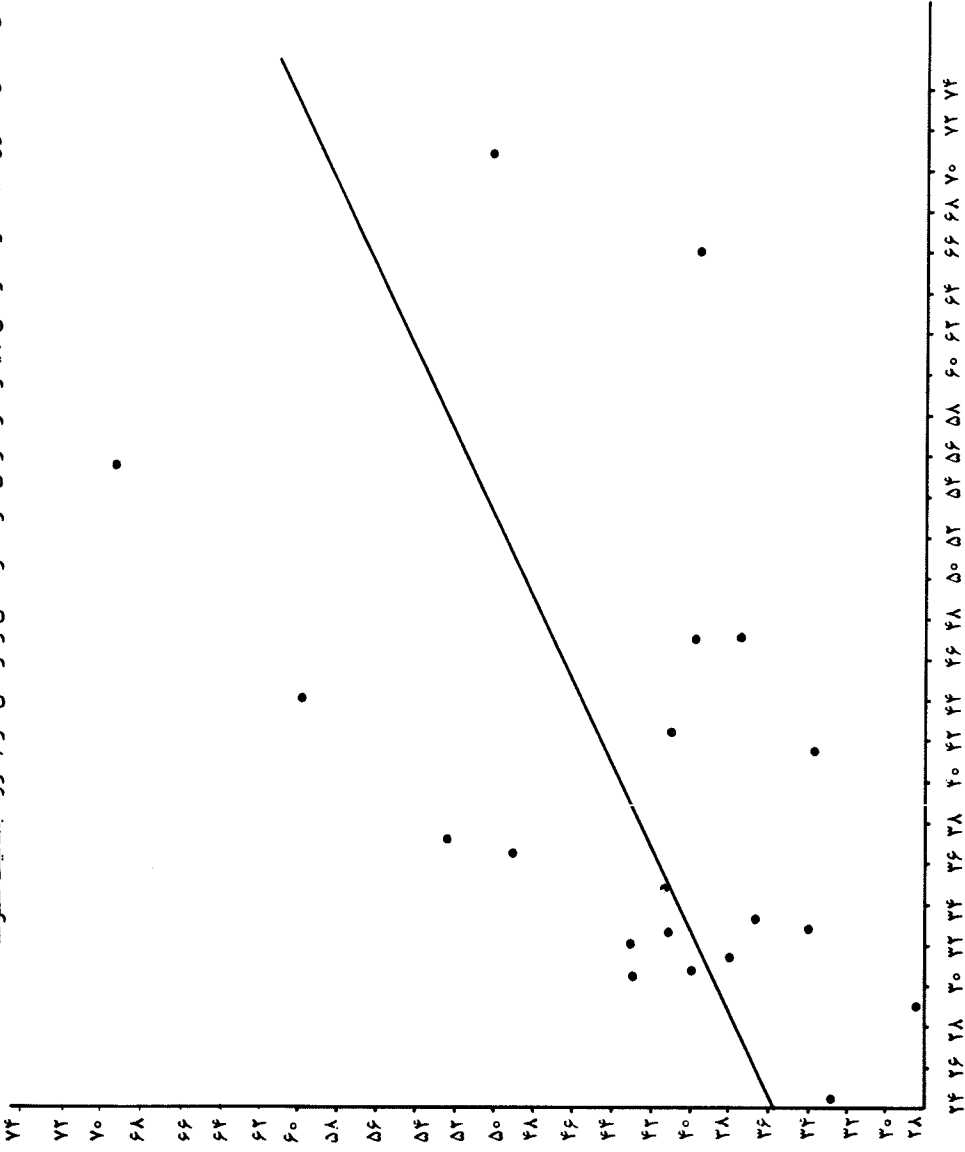

نمودار شماره ۲، شاخص مایبردزنان، گروه جمعیت نمونه

بررسی شاخص مایر در ۶ گروه جمعیت ...

شماره ۳، رابطه بین شاخص مایر نسبت دردمردان بیسوادان را سوادخواندن و نوشتن در ۶ گروه جمعیت نمونه نمودار

جدول شماره ۱ - شاخص مایر بر حسب جنس در ۶ گروه جمعیت نمونه
(شهری و روستائی)

شاخص مایر		نام مناطق انتخاب شده (شهر و روستا)	گروه طبقات جمعیت	شماره ردیف
مرد	زن			
۳۲/۷۵	۳۰/۱۹	تهران	گروه اول	۱
۳۸/۱۹	۳۵/۸۳	اصفهان	گروه دوم	۲
۲۸/۴۱	۲۹/۱۹	اهواز	" "	۳
۳۶/۵۶	۳۵/۲۰	رشت	گروه سوم	۴
۳۷/۸۵	۲۳/۱۴	رضائیه	" "	۵
۴۱/۵۳	۴۰/۷۰	کرمان	گروه چهارم	۶
۴۳/۱۶	۳۸/۹۵	سنندج	" "	۷
۴۰/۷۴	۳۵/۹۴	نیشابور	" "	۸
۴۰/۲۲	۴۴/۱۱	شوشتر	گروه پنجم	۹
۳۹/۵۱	۲۵/۷۱	گناباد	" "	۱۰
۶۹/۶۲	۶۸/۰۴	میناب	" "	۱۱
۵۹/۲۳	۶۲/۶۷	تاکستان	" "	۱۲
۵۲/۳۶	۴۶/۵۰	اصطهبانات	" "	۱۳
۳۹/۳۱	۳۹/۶۳	سمیرم	" "	۱۴
۴۲/۹۷	۴۴/۳۶	مشکین شهر	" "	۱۵
۴۱/۳۶	۴۵/۳۶	لار	" "	۱۶
۳۳/۷۹	۲۶/۷۱	خلخال	" "	۱۷
۴۹/۰۵	۶۰/۲۸	شهر بایک	" "	۱۸
۳۳/۷۶	۳۲/۲۷	بندر شاهپور	" "	۱۹
۵۰/۱۶	۵۱/۹۸	روستاهای کشور	گروه ششم	۲۰

جدول شماره ۲ درصد مردان و زنان بیسواد و دارای سواد خواندن و نوشتن در ۶ گروه جمعیت نمونه (شهری و روستائی)

شماره ردیف	گروه طبقات جمعیت	نام مناطق انتخاب شده (شهر و روستا)	درصد جمعیت بیسواد و دارای خواندن و نوشتن	
			مرد	زن
۱	گروه اول	تهران	۲۴/۱۳	۳۷/۷۸
۲	گروه دوم	اصفهان	۳۱/۵۴	۴۷/۵۲
۳	" "	اهواز	۲۸/۷۷	۴۷/۵۲
۴	گروه سوم	رشت	۳۳/۵۴	۴۳/۷۰
۵	" "	رضایه	۴۷/۱۱	۶۵/۵۲
۶	گروه چهارم	کرمان	۳۴/۵۱	۴۵/۲۰
۷	" "	سندج	۳۱/۹۶	۵۱/۲۹
۸	" "	نیشابور	۴۲/۱۲	۶۰/۲۲
۹	گروه پنجم	شوشتر	۳۰/۶۲	۵۰/۳۸
۱۰	" "	گناباد	۴۷/۲۹	۷۳/۵۳
۱۱	" "	میناب	۵۴/۷۵	۶۵/۹۸
۱۲	" "	تاکستان	۴۴/۵۸	۶۸/۸۹
۱۳	" "	اصطهبانات	۳۶/۹۲	۵۰/۸۰
۱۴	" "	سمیرم	۶۶/۵۹	۹۱/۰۰
۱۵	" "	مشکین شهر	۳۰/۳۵	۵۷/۳۸
۱۶	" "	لار	۳۲/۵۱	۴۶/۱۳
۱۷	" "	خلخال	۳۱/۷۲	۵۹/۸۴
۱۸	" "	شهر بایک	۳۶/۳۵	۶۰/۹۱
۱۹	" "	بندر شاهپور	۴۱/۷۰	۶۰/۱۳
۲۰	گروه ششم	روستاهای کشور	۷۰/۸۹	۹۱/۶۳

مآخذ

۱. د شیخاوندی (۱۳۵۵) جمعیت شناسی ص ۳۲ انتشارات جار تهران .
۲. دکتر وارثکس نهایتیان - حبیب‌خزانه (۱۳۵۶) میزانهای حیاتی ایران (مرگ و میر باروری و رشد جمعیت) ص ۸۱، ۸، انتشارات دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی، دانشگاه تهران .
۳. طرح بررسی و برآورد میزانهای اختصاصی سنی مرگ و میر باروری در ایران، قسمت اول روستا (۱۳۵۴) ص ۶ و ۸ و ۴۵، منوگراف شماره ۴۴، انتشارات علمی دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی دانشگاه تهران .
۴. طرح بررسی و برآورد میزانهای اختصاصی سنی مرگ و میر و باروری در ایران، قسمت دوم (شهر) (۱۳۵۴) ص ۲۴، منوگراف شماره ۴۴، انتشارات علمی دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی دانشگاه تهران .